

DEMOKRATIJA IR TEISMAI

Darius Beinoravičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Elektroninis paštas: dabein@mruni.eu

Pateikta 2025 m. balandžio 15 d., parengta spaudai 2025 m. gegužės 19 d.

DOI: 10.13165/JUR-25-32-1-04

Santrauka. Straipsnyje gvildenamas klausimas, ar visuomenės atstovų dalyvavimas teismuose suteikia jiems daugiau demokratijos bruožų, daro teismus artimesnius visuomenei, leidžia geriau pažinti visuomenę ir lengviau priimti teisingesnius sprendimus, ar, priešingai, – visuomenės atstovai įneša daugiau sumaišties, emocionalumo ir mažiau objektyvumo.

Istoriškai visuomenės atstovų, dar vadinamų prisiekusiaisiais, dalyvavimas teismų sudėtyse labiau siejamas su bendrosios teisės (anglosaksų) teisinės sistemos valstybėmis, o visuomenės atstovų – neprofesionalių teisėjų – institutas pradėjo formuotis Vakarų Europos valstybėse, besiremiančiose kontinentinės (romanų–germanų, civilinės) teisės tradicija. Straipsnyje aptariamas visuomenės įtraukimas į teisingumo vykdymą, analizuojama Europos Sąjungos demokratinių šalių patirtis. Visuomenės įtraukimas akivaizdžiai didina pačios visuomenės teisinę sąmonę, todėl suprantamas politikų noras nuolat grįžti ir plėtoti idėją, leisti visuomenei iš arčiau „prisiliesti“ prie teisingumo vykdymo. Neabejotina, kad visuomenės atstovų institutas teismuose yra demokratijos priemonė, padedanti pasiekti tikslą – parodyti žmonėms, jog jų sprendimai gali prisidėti prie trokštamo teisingumo jausmo. Priimtino modelio paieškoje itin svarbu įvertinti visuomenės teisinę sąmonę.

Reikšminiai žodžiai: teismas, visuomenės atstovai, teisingumas, demokratija.

Įvadas

Ar visuomenės atstovų dalyvavimas teismuose teismams suteikia daugiau demokratijos bruožų, daro juos artimesnius visuomenei, leidžia geriau pažinti visuomenę ir priimti teisingesnius sprendimus, ar, priešingai, – įneša daugiau sumaišties, emocionalumo ir mažiau objektyvumo? Atsakymo reikia ieškoti šio reiškinių priežastyse ir raidoje. XIX a. demokratija tampa įtakinga politine idėja, XX a. pradžioje – politine realybe, XX a. viduryje – geopolitine realybe, o XX a. pabaigoje – universalia politinio sutvarkymo paradigma, persmelkiančia įvairias sritis. Demokratijai virtus „kūnu“, pastebima jos tiesioginė nauda – žmogaus teisių pripažinimas kaip demokratinų procedūrų dalis, todėl siekiama demokratizuoti ir teismų darbą, kad teisingumo vykdymas būtų artimesnis visuomenei ir labiau jai suprantamas. Natūraliai vėl sugrįžtama prie visuomenės atstovų teismuose instituto. Be to, šis institutas glaudžiai susijęs su demokratiškais teisės principais – teismo proceso viešumu, teismų veiklos skaidrumu bei atvirumo stiprinimu. Todėl ES demokratinų valstybių patirties diegiant šį institutą nacionalinėje teisėje įvertinimas turi didelę mokslinę ir praktinę reikšmę teisės ir teismų sistemos plėtrai.

Lietuvoje mokslinių tyrimų visuomenės dalyvavimo teismų darbe tematika nėra itin gausi. Kiek didesnis tyrimas atliktas prieš daugiau nei 20 metų¹. Siekiant apsispręsti dėl tarėjų instituto koncepcijos Lietuvoje, Lietuvos teisės institute buvo atliktas tyrimas, kurio rezultatai pristatyti 2015 m. monografijoje „Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje“².

Pagrindinė šio straipsnio problema – kaip kitose valstybėse visuomenės atstovai įtraukiami į teismų bylų nagrinėjimą, kokie jų įgaliojimai, kokie šio instituto privalumai ir trūkumai. Apžvelgus kitų demokratiškų ES valstybių patirtį ir siekiant pritaikyti tinkamą visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdyme modelį, neišvengiamai susiduriama su kitu iššūkiu – būtina tirti visuomenės atstovų teisinio statuso santykį su esminiais teismų veiklos teisės principais: teise į teisingą, nešališką ir nepriklausomą teismą³.

Straipsnio tikslas – įvertinti, kaip kitose demokratiškose ES valstybėse visuomenės atstovai įtraukiami į bylų nagrinėjimą, kokie yra jų įgaliojimai, šio instituto privalumai ir trūkumai bei koks modelis galėtų būti naudingas Lietuvos valstybei, visuomenei ir teismams. Šiam tikslui pasiekti būtina išsiaiškinti visuomenės dalyvavimo vykdančią teisingumą modelius; ištirti visuomenės atstovų įtraukimą į bylų nagrinėjimą kitose demokratiškose ES valstybėse, jų įgaliojimus, instituto privalumus ir trūkumus; įvertinti visuomenės atstovų teisinio statuso ir asmens teisės į teisingą, nepriklausomą ir nešališką teismą santykį; nustatyti, koks modelis galėtų būti naudingas Lietuvai. Atsižvelgiant į keliamą tikslą, straipsnio tyrimo objektas – visuomenės atstovų padėtis demokratiškose ES valstybėse ir jų perspektyvų Lietuvoje vertinimas.

1 Andriulis V. ir kt., *Dėl tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumo ir galimybių*. Mokslo studija (Vilnius: Teisės institutas, 2004). <http://teise.org/data/11TAREJU-studija.pdf>.

2 Petras Ragauskas ir kt., *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Teisės institutas, 2015 m.).

3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2012 m. rugsėjo 25 d., 2012 m. gruodžio 19 d. nutarimai.

Tiriant visuomenės atstovų (neprofesionalių teisėjų) dalyvavimą teisingumo vykdyme ES valstybėse ir ieškant priimtino modelio Lietuvai, buvo naudojami įvairūs mokslinio pažinimo metodai, t. y., teisiniuose tyrimuose įprastas loginės analizės metodas, sintezės, lyginamasis, istorinis, mokslinės literatūros analizės, teleologinis (teisės akto leidėjo ketinimo metodas), lingvistinis (gramatinis).

Lietuvoje teisės mokslo doktrinoje visuomenės atstovų teismuose temų nėra labai gausu. Lina Griškevič nagrinėjo teismų reformos, vykusios 1990–1992 metais, ypatumus, o savo 2013 m. disertaciniame darbe aptarė tarėjų instituto Lietuvoje istoriją, tarėjų instituto atsisakymo priežastis⁴. Vytautas Andriulis⁵, Gintaras Goda⁶, Renata Tamašauskienė⁷, Linas Baublys⁸, Ignas Vėgelė ir Laura Kazakevičiūtė⁹, Simona Dementavičienė¹⁰, Darius Beinoravičius ir Milda Vainiūtė¹¹ savo publikacijose pasisakė tam tikrais tarėjų instituto aspektais. 2015 m. monografijos¹² autoriai Petras Ragauskas, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Mindaugas Lankauskas, Rūta Latvelė, Vaidas Kalpokas savo atliktu tyrimu siekė padėti apsispręsti dėl tarėjų instituto koncepcijos Lietuvoje pastaruoju laikotarpiu. Šios apžvalgos tikslas buvo aprašyti Europos valstybių, kuriose neprofesionalai turi teisę dalyvauti priimanant teismo sprendimus, teisinį reguliavimą bei juridinį mechanizmą, išryškinti daugeliui demokratinių valstybių būdingus bruožus ir esmines tendencijas bei aptarti mokslinėje literatūroje nurodomus trūkumus bei pranašumus¹³.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, kaip vieną iš dažniausių argumentų, kodėl nederėtų įteisinti visuomenės atstovų teisingumo vykdyme, galima išskirti tai, kad visuomenės atstovų įtraukimas yra socialistinės teisės tradicijos, veikusios sovietmečiu, dalis. L. Griškevič taip pat pažymi, kad atkuriant nepriklausomybę buvo siekiama atsikratyti tokios teisės paveldo dalies, kuri asocijavosi su okupaciniu režimu, be to, tarėjų institutas laikytas „demokratijos vaidinimu, bandymu pavaizduoti teismų atvirumą visuomenei“¹⁴. 2004 metais publikuotoje mokslo studijoje „Dėl tarėjų instituto Lietuvos Respublikoje įsteigimo tikslingumo ir galimybių“¹⁵ pritariama tokiai argumentacijai bei pabrėžiama, kad liaudies tarėjai buvo teismuose asmenys, kurie „atstovavo ir įgyvendino ne visos visuomenės, o diktatūrinius

4 Lina Griškevič, „Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013), 101–102.

5 Vytautas Andriulis, „Dėl prisiekusiųjų teismo Lietuvoje poreikio“, *Justitia* Nr. 2 (1999): 2–3.

6 Gintaras Goda, „Prisiekusiųjų teismo įsteigimo Lietuvoje galimybės“, *Justitia* Nr. 2 (1999): 4–6.

7 Tamašauskienė R., „Bylų nagrinėjime tarėjai dažnai neaktyvūs“, *Teismai.lt* Nr. 4 (2012): 12–13.

8 Linas Baublys, „Teisingumą vykdo tik teismas: chrestomatinės tiesos ir nechrestomatinės problemos“, iš *Viešojo teisės raida: de jure ir de facto problematika. Mokslo studija* (Vilnius: leidykla MES), 2013.

9 Ignas Vėgelė ir Laura Kazakevičiūtė, „Teismo precedentas Lietuvos teisės sistemoje: 11 metų patirtis ir siūlomo tarėjų instituto iššūkiai“, *Jurisprudencija* t. 24, Nr. 2 (2017): 256–270.

10 Simona Dementavičienė, „Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdančiam teisingumą institutas Lietuvos Respublikoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse: konstituciniai aspektai“, iš *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui* (Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2021).

11 Darius Beinoravičius ir Milda Vainiūtė, „Tarėjų instituto Lietuvos Respublikos teismų sistemoje modelio paieškos teoriniai aspektai“, *Tiltai* vol. 79, Nr. 2 (2018): 23–41.

12 Ragauskas, *supra* note, 2.

13 *Ibid.*

14 Griškevič, *supra* note, 5: 102.

15 Andriulis, *supra* note, 1.

partinius interesus¹⁶. Tačiau naujausiuose moksliniuose leidiniuose nėra prieštaraujama analizuojamo instituto įdiegimui, ieškoma tinkamiausio modelio Lietuvai.

Didelį įdirbį visuomenės įtraukimo į teisingumo vykdymą srityje turinčius užsienio mokslininkus galima paminėti Marijke Malsch¹⁷, atlikusią kai kurių demokratiškų Europos valstybių lyginamąją analizę; Stefaną Machurą, tyrimus atlikusį apžvelgiant Vokietijos patirtį; Sanją Kutnjak Ivkovic, analizavusią Kroatijos praktiką ir atlikusią lyginamuosius tyrimus; Valerie P. Hans, tyrinėjančią daugiausia prisiekusiųjų institutą; Nancy Pennington ir Reid Hastie. Taip pat negalima nepaminėti ir lenkų mokslininkų, rašiusių visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdyme, tema: Stanisław Pomorski¹⁸, Krystyna Ziółkowska¹⁹, Marcin Mazuryk, Krzysztof Sadowski, Anna Chmielowiec, Michał Jankowski, Andrzej Siemaszko, Andrzej Ważny, Grażyna Polkowska-Nowak²⁰, Artura Rycak, Krzysztof Eichstaedt, Gerard Jankowiak, Barbara Przytuła-Chrostek, Marta Szczoczarz-Krysiak²¹; Čekijoje – Michał Bobek²², Vengrijoje – Attila Bado, Gabor Feleky ir Janos Lorinczi²³, o Vokietijoje – Gerhard Casper ir Hans Zeisel²⁴. Susipažinus su atliktais minėtų užsienio valstybių mokslininkų tyrimais ir parengtais moksliniais darbais, galime daryti išvadą, kad visuomenės atstovų institutui teisingumo vykdyme iš esmės pritariama, tik kritikuojamas sovietmečiu sukurtas modelis ir svarstoma dėl šiems laikams tinkamiausio modelio, kuris turėtų atitikti šiems laikams keliamus demokratinius tikslus dėl visuomenės atstovų įtraukimo į teisingumo vykdymą. Visuomenės atstovų institutas laikomas demokratijos išraiška, pasitikėjimo teisingumo sistema didinimu²⁵, suteikiant teismo sprendimui objektyvumo ir teisingumo, bei neleidžiantis teismų sistemai subiuokratėti, įskaitant profesionalių

16 Andriulis, *supra note*, 1.

17 Marijke Malsch, *Democracy in the courts. Lay participation in European criminal justice systems* (Routledge, 2009). <https://www.routledge.com/Democracy-in-the-Courts-Lay-Participation-in-European-Criminal-Justice/Malsch/p/book/9780754674054>. Prof. mr. dr. Marijke Malsch Senior onderzoeker / senior researcher Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR), Professor of Empirical Legal Studies, Open University.

18 Stanisław Pomorski, „Lay Judges in the Polish Criminal Courts: A Legal and Empirical Description“, *Case Western Reserve Journal of International Law* Volume 7 Issue 2 (1975).

19 Ziółkowska Krystyna, „Rola ławnika sądowego w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości“, *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna* 10/4 (2014): 69–78.

20 Ministerstwo Sprawiedliwości – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *Ławnik - Sędzia Społeczny. Informator* (Warszawa, 2018).

21 Aartura Rycaka, *Metodyka pracy ławnika* (Warszawa 2011).

22 Michał Bobek „Judicial Selection, Lay Participation, and Judicial Culture in the Czech Republic: A Study in a Central European (non) Transformation“, *Fair Reflection of Society in Judicial Systems - A Comparative Study* (2014).

23 Attila Bado, Gabor Feleky ir János Lorinczi, „Empirical Research in Hungary about Lay and Professional Judge Relations in Mixed Tribunals: Fair or Self-Distancing Aristocracy“, *Forensic Leg Investig Sci* 5: 028 (2019), <http://www.heraldopenaccess.us/fulltext/Forensic-Legal-&-Investigative-Sciences/Empirical-Research-in-Hungary-about-Lay-and-Professional-Judge-Relations-in-Mixed-Tribunals.pdf>.

24 G. Casper and H. Zeisel, „Lay Judges in the German Criminal Courts“, *The journal of legal studies* 1(1) 135 (Jan.1972). For a general discussion of the historical development of lay participation in the administration of justice see: J. P. Dawson, *supra note* 1.

25 Valerie P. Hans, „What Difference Does a Jury Make?“, *Yonsei Law Journal* vol. 3, No. 1 (2012): 52–53.

teisėjų gelbėjimą nuo rutinos sąlygoto sustabarėjimo²⁶ bei visuomenės švietimą. Įžvelgiama ir tam tikra šio instituto kritika: specialaus išsilavinimo neturintys visuomenės atstovai, priimdami sprendimą, daugiau vadovaujasi ne teisės normų nuostatomis, o emociniu nusi-teikimu ir iš anksto susidariusia nuomone, priimant sprendimus dominuoja profesionalių teisėjų nuomonė, visuomenės atstovai vangiai seka procesą ir jį palaiko, atkartoja profesio-nalių teisėjų nuomonę²⁷, padidėja laiko sąnaudos sprendžiant bylą; didelės visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdyme sąnaudos ir netinkama jų atranka. Dėl ryšio tarp teisėjo ir visuomenės atstovų pakankamo nebuvimo teismo sistema su prisiekusiųjų kole-gijos dalyvavimu laikoma naudingesne.²⁸ Vengrijos mokslininkų parengtame empiriniame tyrime²⁹ konstatuojama, kad „Vengrijoje teismams būdingas vidinis hierarchinis ryšys, ku-ris, nepaisydamas įstatymų nuostatų, užtikrinančių lygias teises, atgraso neprofesionalius teisėjus nuo didesnio dalyvavimo teisingumo vykdyme, nors pastaruoju metu pastebimas ir vis dažnesnis neprofesionalių teisėjų nuomonės reiškimas“.

1. Visuomenės dalyvavimo teismuose modeliai

Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdyme modeliai³⁰.

1. Kontinentinis prisiekusiųjų modelis. Jis kildinamas iš klasikinės angliškosios prisie-kusiųjų tradicijos, pirmą kartą Europos kontinente pristatytas Prancūzijoje. Tokio pobūdžio teismas yra sudaromas iš visuomenės atstovų, kurių skaičius skirtingo-se valstybėse kinta nuo šešių iki dvylikos prisiekusiųjų. Prisiekusieji savarankiškai sprendžia dėl kaltinamojo kaltės, o teisėjai turi suteikti prisiekusiesiems informaciją apie bylos faktines aplinkybes, taikytinas teisės normas, prirėikus nurodyti jiems tam tikrus klausimus, dėl kurių jie turi priimti atitinkamus sprendimus.
2. Vokiškasis teismo bendradarbiavimo modelis, kai teismo sudėtyje yra profesio-nalūs ir neprofesionalūs teisėjai. Toks modelis egzistuoja ne tik Vokietijoje, bet ir kitose ES demokratiškose valstybėse. Neprofesionalių teisėjų skaičius kinta nuo vie-no iki trijų teisėjų kolegijos, jie savarankiškai sprendžia dėl kaltinamojo kaltės (fakto klausimo), tiek dėl teisės klausimų. Teisėjai turi suteikti neprofesionaliems teisėjams informaciją apie bylos faktines aplinkybes bei taikytinas teisės normas. Vokiškajame modelyje neprofesionalūs teisėjai paskiriami kaip teismo atstovai,

26 Malsch, *supra note*, 17: 136.

27 Sanja Kutnjak Ivkovic, „Exploring Lay Participation in Legal Decision-Making: Lessons from Mixed Tribu-nals“, *Cornell International Law Journal* vol. 40, iss. 2 (2007): 441. <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/view-content.cgi?article=1701&context=cilj>.

28 Valerie P. Hans, „Jury Systems Around the World“, *The Annual Review of Law and Social Science* 4:275–97 (2008): 284; <http://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev.lawsocsci.4.110707.172319>.

29 Badó ir kt., *supra note*, 23.

30 Natasja Ward, „Old Habits Die Hard. Lay Participation in the criminal justice systems of the Netherlands and Belgium“ (Dissertation, Universiteit Gent, 2010 m.), 6, 98–99. https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/483/RUG01-001458483_2011_0001_AC.pdf.

posėdžių metu sėdi viename lygmenyje su teisėjais ir per visą savo pareigų atlikimo laikotarpį yra laikomi teisminės sistemos atstovais.

3. Prancūziškasis teismo bendradarbiavimo modelis. Iš esmės jungia du pirmiau aptartus modelius, o būdingiausias skirtumas – visuomenės atstovų atrankos procedūra. Aptariamame modelyje įgyvendinama atsitiktinė prisiekusiųjų iš visuomenės atstovų atrankos procedūra: jie per visą savo pareigų atlikimo laikotarpį lieka visuomenės atstovais, posėdžių salėje jaučiamas aiškus profesionalių teisėjų ir prisiekusiųjų atskyrimas, tačiau teisių turima vienodai. Abiejuose modeliuose su visuomenės atstovais sprendžiamos bylos tik dėl sunkių ir labai sunkių nusikalstamų veiklų.
4. Ekspertų-vertintojų bendradarbiavimo teisme modelis. Ekspertai-vertintojai kai kuriose ES šalyse (pavyzdžiui, Kroatijoje) yra įdarbinami teismo tam tikrų sudėtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo metu. Tai nėra teisininkai, tačiau jie turi specialių žinių, reikalingų bylai nagrinėti. Bylos nagrinėjimo metu ekspertai-vertintojai dalyvauja teisme kartu su mažiausiai vienu profesionaliu teisėju ir sprendžia bylą. Pažymėtina, kad ekspertai-vertintojai turi tokias pat teises kaip ir teisėjai.
5. Grynasis neprofesionalių teisėjų modelis. Šis modelis visuomenės atstovams suteikia teisę nagrinėti nesudėtingas bylas be profesionalių teisėjų ar teisininkų įsikišimo. Ispanijoje, Anglijoje, Velse ir Škotijoje tokie visuomenės atstovai žinomi kaip taikos teisėjai. Kai kuriose šalyse šie visuomenės atstovai teismo posėdžių salėje posėdžiauja kartu su teisinį išsilavinimą turinčiu darbuotoju, kuris informuoja apie taikytinas teisės normas ir taisykles. Taip nagrinėjamos bylos dėl nusikalstamų veikų, už kurias numatyta ne daugiau kaip dveji metai laisvės atėmimo. Didžiausią nagrinėjamų bylų dalį sudaro bylos dėl kelių eismo taisyklių pažeidimų ir baudžiamųjų nusižengimų. Be baudžiamųjų bylų, taikos teisėjai nagrinėja ir nedidelius civilinius ar šeimos ginčus, pavyzdžiui, vaikų išlaikymo klausimus. Šiuose teismuose procesas paprastai būna labai trumpas, nes bylose dėl smulkių baudžiamųjų nusižengimų kaltinamasis dažnai pasinaudoja galimybe pripažinti savo kaltę, todėl toliau nustatinėti bylos aplinkybių nebereikia. Magistratų teismai daugiausia nagrinėja bylas, susijusias su šeimos teisiniais santykiais. Šis teismas sprendžia sutuoktinių ginčus dėl teisės gauti materialinę pagalbą, įpareigoja vieną iš sutuoktinių gyventi atskirai, reguliuoja vaikų globos teises, leidžia įsivaikinti, kontroliuoja globos santykius ir turi plačią kompetenciją jaunimo teisių apsaugos srityje. Ispanijoje taikos teisėjai veikia kiekvienoje savivaldybėje ar keliose sugrupuotuose savivaldybėse ir nagrinėja nesunkius nusižengimus³¹.

Demokratinėse šalyse yra įtvirtinti modeliai, kurie turi ir kitokių savitų skirtumų. Visi šie modeliai, išskyrus grynąjį neprofesionalių teisėjų modelį, taikomi nagrinėjant sunkių nusikaltimų bylas. Neprofesionaliems teisėjams keliami tam tikri reikalavimai, kuriais siekiama užtikrinti jų kompetenciją ir nepriklausomumą: amžiaus, išsilavinimo,

31 Natasja Ward, „Old Habits Die Hard. Lay Participation in the criminal justice systems of the Netherlands and Belgium“ (Dissertation, Universiteit Gent, 2010 m.), 6, 98–99. https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/458/483/RUG01-001458483_2011_0001_AC.pdf.

gyvenamosios vietos, oficialios kalbos mokėjimo, pilietybės, nepriekaištingos reputacijos ar tam tikros patirties turėjimo kriterijai; taikoma apklausos procedūra siekiant išsiaiškinti, ar nėra aplinkybių, galinčių daryti įtaką nešališkumui. Neprofesionalūs teisėjai yra skiriami arba atrenkami; jiems dažnai mokamas atlyginimas, o pareigų atlikimo metu užtikrinamas darbo vietos išsaugojimas.³²

Nyderlandų mokslininkė Marijke Malsch dar skiria tokius modelius kaip prisiekusiųjų žiuri, mišrios profesionalių ir neprofesionalių teisėjų kolegijos, magistratų teismai, taikos teisėjai ir ekspertų kolegijos³³. Pete'as Burgessas skiria tokius modelius kaip Šiaurės (Švedija), kontinentinis (Vokietija), lotynų (Prancūzija) ar anglosaksiškas (JK ir Airija)³⁴.

2. Visuomenės atstovų dalyvavimo teismuose demokratiškų modelių formavimo ypatumai

Teismo procesas, kai bylą visuomenės atstovai nagrinėja kaip prisiekusieji, atsirado XIII a. Anglijoje ir pamažu virto teisminės demokratijos simboliu³⁵. Tokios sudėties teismas iš pradžių pripažinimo iš esmės sulaukė tik angliškai kalbančiame pasaulyje. Anot Gerhardo Caspero ir Hano Zeiselio, „prisiekusieji išlaikė savo poziciją bendrosios teisės srityje, o daugiau nei 90 proc. pasaulio baudžiamųjų bylų ir beveik visi civiliniai ginčai, dalyvaujant prisiekusiesiems, vyksta Jungtinėse Amerikos Valstijose“³⁶. Prisiekusieji – tai asmenų grupė, kuri turi išsiaiškinti bylos faktus. Teismo proceso metu prisiekusieji sprendžia dėl bylos faktų ir asmens kaltumo, o teisėjas – dėl taikytinų teisės taisyklių, įskaitant ir tai, ar tam tikri įrodymai bus pateikti apsvaistinti prisiekusiesiems. Išskiriamos dvi iš prisiekusiųjų instituto kilusios prisiekusiųjų rūšys: didžioji žiuri, sprendžianti asmens kaltumo klausimą, ir mažoji – sprendžianti teismo proceso klausimus³⁷.

ES demokratiškos valstybės pasirinko įvairius visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdyme modelius: valstybės, kuriose tik baudžiamųjų bylų sprendimas patikėtas prisiekusiesiems, pavyzdžiui, Graikija, Portugalija, Italija, Malta, Ispanija. Valstybės, kurios įteisino tik neprofesionalių teisėjų institutą, pavyzdžiui, Vokietija, Estija, Kroatija, Lenkija, Čekija, Slovakija, Slovėnija, Belgija, Bulgarija, Suomija, Švedija, Vengrija. Ir valstybės, kuriose egzistuoja abu šie visuomenės dalyvavimo teisingumo vykdyme modeliai, pavyzdžiui,

32 John Bell, *Judiciaries within Europe. A Comparative Review* (Cambridge University Press, 2006), 329–333.

33 Marijke Malsch, „Lay Adjudication around the World“, *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (2014); <https://academic.oup.com/edited-volume/41333/chapter/352355741>.

34 Pete Burgess, Susan Corby ir Paul L. Latreille, „Lay judges and labor courts: a question of legitimacy“, *Comparative labor law & policy journal*, vol. 35:191 (2014): 195.

35 John Hostettler J., *The Criminal Jury Old and New: Jury Power from Early Times to the Present Day* (Waterside Press, 2004), 21–23.

36 Gerhard Casper ir Hans Zeisel, „Lay Judges in the German Criminal Courts“, *The journal of legal studies* (1972): 135; Lesnodorski B., „Czynnik społeczny w sadach na przestrzeni dwu stuleci (XVIII-XX) (Lay Element in Courts During Two Centuries)“, *Panstwo I Prawo* No. 3 (1966).

37 Cornelius P. Callahan, *The search for truth. An introduction to the jury trial process* (U.S.A.: Sextant Press inc., 1997), 6.

Airija, JK, Prancūzija, Danija, Austrija³⁸. Abiejų modelių derinimo šalyse, pavyzdžiui, Airijoje ir Danijoje, prisiekusieji dalyvauja nagrinėjant beveik visas baudžiamąsias ir civilines bylas³⁹, o Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Maltoje, Portugalijoje, Graikijoje – išimtinai baudžiamąsias bylas už sunkius arba labai sunkius nusikaltimus pirmosios instancijose teisme⁴⁰. Prancūzijoje ir Danijoje prisiekusieji yra ir apeliacinės instancijos teisme. Prancūzijoje nepilnamečių, nuo 16 iki 18 metų amžiaus, sunkių nusikaltimų bylas sprendžia teismas, kurį sudaro 3 profesionalūs ir 9 atsitiktinai atrinktų asmenų žiuri – prisiekusieji⁴¹. Asmuo gali būti nuteistas, jeigu tam pritaria kvalifikuota 2/3 balsų daugumos kolegija⁴². Italijoje prisiekusieji sprendžia tais atvejais, kai kaltinamieji kaltinami nusikaltimais, kurių didžiausia bausmė yra ne mažesnė kaip 24 metai, ir nusikaltimus prieš valstybę, bei sprendžia tiek dėl bausmės, tiek dėl kaltės⁴³.

Airijoje prisiekusieji yra atrenkami iš bendruomenės ar apskrities, kurioje jie gyvena. Prisiekusieji atrenkami nuo keturių iki šešių savaičių laikotarpiui ir per šį laikotarpį jie gali būti kviečiami atlikti pareigas bet kuriuo metu⁴⁴. Prancūzijoje prisiekusiuosius iš sąrašo atsitiktinai parenka meras, kuris perduoda komitetui, o pastarasis patikrina, ar yra priežasčių diskvalifikuoti asmenis iš šio sąrašo. Prieš trisdešimt dienų iki teismo proceso pradžios, prisiekusiųjų pirmininkas iš šio sąrašo pasirenka 40 asmenų, iš kurių prisiekusiųjų nariai atsitiktinai atrenkami po parengiamojo teismo posėdžio pradžios⁴⁵. Įvertinus šią procedūrą, kurioje yra keletas atsitiktinių pasirinkimų, galima tikėtis nepriklausomų prisiekusiųjų. Sprendimai visose aptartose valstybėse priimami naudojant klausimyną, kurį iš anksto rengia teisėjas, o po teismo posėdžio kiekvienas iš prisiekusiųjų susitelkęs į faktus turi atsakyti į kiekvieną iškeltą klausimą „taip“ arba „ne“⁴⁶.

Bylų pobūdis, kuriose dalyvauja neprofesionalūs teisėjai, daugelyje demokratinių valstybių nesiskiria: paprastai pirmosios instancijos teisme baudžiamosiose bylose neprofesionalių teisėjų skaičius profesionalių teisėjų skaičių turi viršyti ne daugiau kaip vienu. Paprastai neprofesionalūs teisėjai tampa teisėjų kolegijos nariais ir sėdi byloje kartu su profesionaliu teisėju 1+2 formate, o profesionalus teisėjas visada pirmininkauja. Danijoje visi trys kolegijos nariai turi vieną balsą.⁴⁷ Teoriškai gali atsitikti, kad abu neprofesionalūs teisėjai persvertų profesionalaus teisėjo balsą, tačiau, atsižvelgiant į didelį teisėjo teisinių žinių bagažą ir į tai, kad profesionalus teisėjas nuolat posėdžiauja, o neprofesionalus teisėjas

38 https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-hr-en.do?member=1.

39 Dariusjus Beinoravičius ir kt., *Pasaulio valstybių konstitucijos, I tomas* (Mykolo Romerio universitetas, 2016 m.), 40, 71.

40 *Ibid.*, 274, 936, 968; Malsch, *supra note*, 17.

41 The French Legal System. Edited by Ministry of Justice, 2012, p. 11; http://www.justice.gouv.fr/art_pix/french_legal_system.pdf.

42 Jackson D. J., Kovalev P. N., „Lay adjudication and human rights in Europe“, *Columbia journal of European law* vol. 13 (2006): 98.

43 Malsch, *supra note*, 17.

44 *Ibid.*

45 *Ibid.*

46 Michel Bonnieu, „The presumption of innocence and the cour d'assises: is France ready for adversarial procedure?“, *Revue internationale de droit penal* 72(1) (2001).

47 Bobek, *supra note*, 22: 19.

– vos keliose bylose per metus, tai atsitinka retai. Neprofesionalūs teisėjai prisiekia tą pačią priesaiką kaip ir profesionalūs teisėjai.

Prancūzijoje baudžiamosiose bylose dalyvauja prisiekusieji, o neprofesionalūs teisėjai vykdo teisingumą teismuose, nagrinėjančiuose socialinio pobūdžio bylas: bylas sprendžia du neprofesionalūs teisėjai (po vieną darbdavio ir darbuotojo atstovą) ir vienas profesionalus teisėjas; bylas, susijusias su kaimo vietovių žemės nuomos santykiais, sprendžia vienas profesionalus teisėjas bei keturi nuomotojams ir nuomininkams atstovaujantys neprofesionalūs teisėjai; darbo bylas nagrinėjančiuose teismuose neprofesionalių teisėjų dalyvavimas numatytas sprendžiant individualius darbo ginčus, o kolektyvinius darbo ginčus sprendžia profesionalūs teisėjai.⁴⁸

Vokietijoje paprastai neprofesionalūs teisėjai iki teismo posėdžio nebūna susipažinę su byla – visi jie turi vienodą žinių kiekį apie faktines bylos aplinkybes ir tampa aktyvesni teismo pasitarimo kambaryje.⁴⁹ Slovakijoje vienintelis teisėjas atlieka procesus dėl nusizengimų ir nusikaltimų, už kuriuos įstatymu numatyta laisvės atėmimo bausmė iki aštuonerių metų. Tačiau jeigu būtų skiriama subendrinta arba bendra bausmė, ir ankstesnė bausmė buvo paskirta teismo mišrios kolegijos, tokiu atveju procesą turi atlikti ir susijusius sprendimus priimti teismo mišri kolegija⁵⁰.

Visose valstybėse, kurių teisinėje sistemoje įgyvendinami visuomenės dalyvavimo teismų veikloje modeliai, taikomi tam tikri kriterijai, preliminarieji nustatantys asmens tinkamumą šioms pareigoms. Pagrindiniai kriterijai dažnai susiję su minimaliu arba maksimaliu amžiumi, pilietybe, rezidavimo vieta bei oficialios kalbos, kuria vyksta teismo posėdis, mokėjimu. Paprastai valstybėse, pavyzdžiui, Čekijoje, neprofesionalus teisėjas turi būti pilietis, turėti visišką teisumą, būti be kriminalinės praeities, nebūti pripažintas padarius nusikalstamą veiką apkaltinamuoju nuosprendžiu, paskyrimo dieną būti sulaukęs 30 metų, gyventi arba dirbti teismo, kuriam teisminga byla, jurisdikcijoje ir turėti patirties bei moralines savybes, užtikrinančias tinkamumą dirbti teisme.⁵¹ Nemažai valstybių kaip minimalų amžių, leidžiantį dalyvauti kaip visuomenės atstovui, yra nustačiusios pilnametystės amžių, kai kurios – dvidešimt penkerių ar trisdešimties metų ribą. Taip pat egzistuoja ir maksimalaus amžiaus riba, svyruojanti nuo šešiasdešimties metų, pavyzdžiui, Belgijoje, iki septyniasdešimt penkerių metų, pavyzdžiui, Prancūzijoje.

Egzistuoja tam tikro minimalaus išsilavinimo reikalavimas, pavyzdžiui, Italijoje ir Portugalijoje. Vokietijoje asmenys yra netinkami kandidatuoti dėl nepakankamo vokiečių kalbos mokėjimo – jie turi atitikti C1 lygį; šis kriterijus taikomas ir kai kuriose kitose valstybėse. Taip pat netinkami yra asmenys, kurie negali laisvai disponuoti savo lėšomis. Estijoje akcentuojama, kad asmuo turėtų būti tinkamų moralinių savybių, be to, papildomai nustatyta, jog neprofesionalaus teisėjo pareigų negali eiti: bankrutavę asmenys;

48 Labour Court System in France, 2006, 13; <http://ealcj.org/documents/francesummary.pdf>.

49 Malsch, *supra* note, 17: 138.

50 JU Dr. Vladimír Varga, Humenné apylinkės teismo teisėjas, <http://www.ulpianus.sk/blog/prisediaci-ozajstna-porota-alebo-zbytocna-prekazka-plynulosti-trestneho-konania-pred-okresnym-sudom/>.

51 Bobek, *supra* note, 22: 18–19. Conditions are listed in § 60 of the Act no 6/2002 Coll., Law on Courts and Judges.

asmenys, kurie mažiau kaip vienerius metus yra deklaravę gyvenamąją vietą atitinkamoje teritorijoje; asmenys, padarę nusikalstamą veiką, nepriklausomai nuo to, ar ji buvo padaryta tyčia, ar dėl neatsargumo. Be to, asmuo, įtariamas nusikalstamos veikos padarymu, negali būti skiriamas neprofesionaliui teisėjui, kol vyksta baudžiamasis procesas. Pasitaiko ir valstybių, kuriose numatytas reikalavimas turėti patirties teisinėje srityje, pavyzdžiui, būti administracijos darbuotoju teisme. Prancūzijoje neprofesionaliems teisėjams privalomi teisiniai mokymai, o jų kompetencijos, atrankos, mokymų, atlyginimo, veiklos finansavimo, darbo teisme organizavimo ir kitus klausimus sprendžia jų asociacija, derindama su Teisingumo ministerijos Teisinių paslaugų departamentu⁵². Neprofesionalių teisėjų savivalda numatyta ir Lenkijoje – egzistuoja tam tikro teismo neprofesionalių teisėjų atstovybė, kuri turi atstovauti visiems neprofesionaliems teisėjams teisme, bendradarbiauti su teismo pirmininku rengiant neprofesionalių teisėjų sąrašus atskiroms teismo tarnyboms, imtis veiksmų siekiant pagerinti neprofesionalių teisėjų atliekamo darbo lygį, bendradarbiauti su teismo pirmininku nustatant neprofesionalių teisėjų posėdžių datas, teikti teismo pirmininkui pasiūlymus dėl mokymų poreikio, teikti teismo pirmininkui ir teismo atstovui spaudai informaciją apie neprofesionalių teisėjų veiklą⁵³. Vokietijoje 1993 metais įsteigta Federacinė garbės teisėjų asociacija užsiima naujai paskirtų neprofesionalių teisėjų mokymu⁵⁴.

Neprofesionalių teisėjų rinkimas ar skyrimas įvairiose valstybėse turi tiek panašumų, tiek skirtumų. Prancūzijoje neprofesionalūs teisėjai apylinkių teismuose skiriami septyneriems metams, jų kadencija negali būti pratęsta⁵⁵. Kitose valstybėse neprofesionalių teisėjų rinkimai vyksta kas ketverius (pavyzdžiui, Bulgarijoje, Estijoje) ar penkerius (pavyzdžiui, Vokietijoje⁵⁶) metus, ne daugiau kaip dviem kadencijoms⁵⁷, o kai kur kadencijų skaičius nėra ribojamas, ir neprofesionalūs teisėjai ketverių metų kadencijai išrenkami kartu su savivaldybių valdžia. Švedijoje bendras neprofesionalaus teisėjo kadencijos terminas yra ketveri metai, tačiau asmenims suteikta teisė atsakyti pareigų po dvejų metų⁵⁸. Danijoje galimų neprofesionalių teisėjų sąrašai, kartu su prisiekusiųjų sąrašais, sudaromi kiekvienam Aukštajame Teisme ketverių metų laikotarpiui⁵⁹. ES valstybėse kandidatai turi atspindėti įvairias socialines grupes pagal lytį, amžių, užimtumo pobūdį, socialinį statusą.

52 Europäische Akademie Berlin, *European Day of Lay Judges*. Documentary of the elaboration of the European Charter of Lay Judges. (Berlin, 2012), 17, 29; <https://www.parijus.eu/assets/pdf/Europa/documentary-lay-judges-Europe.pdf>.

53 Ministerstwo Sprawiedliwości – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *supra note*, 20: 35–40.

54 Malsch, *supra note*, 17: 136.

55 „Loi n° 2002-1138 du 9 septembre 2002 d'orientation et de programmation pour la justice“, žiūrėta 2025 m. balandžio 28 d., http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000775140&dateTexte=&categorieLien=id#JORF_SCTA000000891109.

56 „Schöffen als Richter: Im Namen des Volkes“, *Bundeszentrale für politische Bildung/bpb*, 2018 m. balandžio 12 d., <https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/267620/schoeffen-als-richter-im-namen-des-volkes>.

57 Jophn Jackson ir Nikolai Kovalev, „Lay adjudication and Human rights in Europe“, *Columbia Journal of European Law* vol. 13 (2006): 104.

58 <http://www.domstol.se/Funktioner/English/The-Swedish-courts/District-court/The-tasks-of-lay-judges/>; taip pat informacija gauta el. paštu iš Švedijos teisingumo ministerijos.

59 Malsch, *supra note*, 17: 122.

Vokietijoje savanoriškus neprofesionalius teisėjus skiria atitinkamos ministerijos iš pasiūlymų sąrašą, kuriuos pateikė profesinės sąjungos ir darbdavių konfederacijos⁶⁰. Nors asmenys ir patys gali kelti savo kandidatūras per viešus konkursus, tai daroma retai⁶¹. Estijoje kiekvienas savivaldybės tarybos narys gali siūlyti kandidatus į neprofesionalius teisėjus, o kandidatus išrenka savivaldybės taryba. Savivaldybė turi išsiųsti sąrašą su kandidatais apylinkės teismui ne vėliau kaip prieš 2 mėnesius iki neprofesionalių teisėjų įgaliojimų pabaigos. Kandidatų į neprofesionalius teisėjus skyrimo komitetas nustato neprofesionalių teisėjų skaičių atsižvelgiant į teismų poreikį. Komitetas sudaromas iš apylinkės teismo pirmininko, teismo išrinkto atstovauti teisėjo, kiekvieno teritorinės jurisdikcijos apylinkės teismo pirmininko. Komitetas turi kvorumą tokiu atveju, jei susirenka daugiau nei pusė jo narių, o sprendimai priimami dalyvaujančių asmenų balsų dauguma. Reikalingą neprofesionalių teisėjų skaičių nustato tos teritorijos apylinkės teismo pirmininkas ir apie tai praneša savivaldybėms⁶².

Estijoje neprofesionalių teisėjų atrinkimo procedūra patikėta išimtinai miesto arba rajono taryboms. Pagal Estijos Teismų įstatymą, teisingumo ministras nustato reikiamą neprofesionalių teisėjų skaičių, tačiau tam turi pritarti Teismų administracijos taryba⁶³. Estijos Neprofesionalių teisėjų atrankos komitetas, kurio sudėtį tvirtina atitinkamo teismo pirmininkas, sprenddamas asmens tinkamumą visuomenės atstovo pareigoms užimti, taip pat turi laikytis principo, kad neprofesionaliais teisėjais turėtų būti skirtingo amžiaus ir lyties bei skirtingoms socialinėms grupėms atstovaujantys asmenys. Teisingumo ministras nurodo kiekvienam iš keturių apylinkių teismų reikalingą neprofesionalių teisėjų skaičių⁶⁴. Tose valstybėse, kuriose teismo pirmininkai priima galutinį sprendimą dėl neprofesionalaus teisėjo paskyrimo, traktuotina esant subjektyviam elementui, nes teismų pirmininkai dažniausiai pasirenka tuos asmenis, kurie tam tikrais atžvilgiais panašūs į profesionalius teisėjus, taip sumažinant neprofesionalių teisėjų atstovavimą visuomenei⁶⁵. Pagal daugelio demokratiškų ES valstybių įstatymus, visuomenės atstovas yra kviečiamas dalyvauti byloje ne ilgiau kaip dviem savaitėms per metus. Tai pakankamai protingas terminas dirbančio visuomenės atstovo darbdavio atžvilgiu, jeigu įstatymais nustatoma, kad pastarasis turi sumokėti už savo darbuotojo atliekamą pareigą valstybei.

Iš esmės visose demokratiškose ES valstybėse neprofesionalūs teisėjai už darbą gauna patirtų išlaidų kompensaciją, kurią sudaro kelionės išlaidos ir išlaidos prarastoms pajamoms kompensuoti, kuomet darbdavys privalo išleisti tokį darbuotoją vykdyti teisingumo⁶⁶. Taip

60 Bundesverband ehrenamtlicher Richterinnen und Richter e.V., <https://www.schoeffen.de/ehrenamtliche-richter/lay-judges-in-germany.html>.

61 Malsch, *supra* note, 17: 137.

62 Courts Act, Passed 19.06.2002, RT I 2002, 64, 390, Entry into force 29.07.2002. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527032019003/consolide>; <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019003>.

63 Maakohtute rahvakohtunike arvu määramine, Vastu võetud 14.04.2015 nr 15. <https://www.riigiteataja.ee/akt/117042015005>.

64 *Ibid*.

65 Malsch, *supra* note, 17.

66 "Schöffen als Richter: Im Namen des Volkes", Bundeszentrale für politische Bildung/bpb, 2018 m. balandžio 12 d., <https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/267620/schoeffen-als-richter-im-namen-des-volkes>.

pat numatytas patirtų išlaidų atlyginimas ir teisė į pensiją už žalą, patirtą einant pareigas⁶⁷. Neprofesionalus teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn jo buvimo sąraše laikotarpiu be atskiro apygardos teismo, kurio teritorinei jurisdikcijai jis priklauso, pirmininko leidimo.

Išvados

1. Įvertinus ES valstybių patirtį formuojant visuomenės atstovų institutą, galima įžvelgti šio instituto kritiką: 1) nuolatinis menkas visuomenės suinteresuotumas neprofesionalaus teisėjo darbu, kuris nėra tinkamai apmokamas (todėl dažnai tokį darbą sutinka dirbti ieškantys darbo asmenys); 2) neprofesionalių teisėjų požiūris į savo atliekamas pareigas, kai jie procese nedalyvauja arba tinkamai nebendradarbiauja, lemia bylų vilkinimą; 3) neprofesionalių teisėjų dalyvavimas procese dažniausiai būna pasyvus ir formalus, o tai lemia menką jų indėlį į teisingumo vykdymą; 4) išsilavinimo stoka ir neturėjimas teisinių žinių, dažnai „atima“ daug laiko iš profesionalių teisėjų, kurie tiek iki teismo posėdžio, tiek ir po jo praleidžia daug laiko aiškindami neprofesionaliems teisėjams įstatymus, teismų praktiką, bylų problematiką ir panašiai; 5) visose bylose, kuriose dalyvauja neprofesionalūs teisėjai, procesinis dokumentas turi būti priimtas pilnoje kolegijoje (teisėjas ir du neprofesionalūs teisėjai), įskaitant ir negalutinius procesinius dokumentus. Tai taip pat lemia neekonomišką procesą; 6) visuomenės atstovų dalyvavimas teisingumo vykdyme kritikuojamas ir dėl to, kad neprofesionalūs teisėjai, neturėdami teisinio išsilavinimo, nesugeba priimti teisingo sprendimo, ypač jei byla yra sudėtinga; 7) Visuomenės atstovų sprendimo priėmimą dažnai nulemia ne ištirti įrodymai ar pagrįsti teisiniai argumentai, o įvairūs šalutiniai veiksniai, pavyzdžiui, advokato sugėbėjimas padaryti prisiekusiesiems psichologinį poveikį ir panašiai.
2. Nepaisant nurodytų visuomenės atstovų teismuose instituto trūkumų, tiek teisės doktrinoje, tiek ir teisės praktikoje šio instituto poreikis nėra paneigiamas, ypač akcentuojant paties teisingumo svarbą. Demokratija atneša daug naudos tiesiogine prasme – ji pripažįsta žmogaus teises kaip pačių demokratinų procedūrų sudedamąją dalį, todėl mąstoma, kaip demokratizuoti ir teismų darbą, siekiant, kad teisingumo vykdymas būtų arčiau visuomenės ir jai labiau suprantamas. Natūraliai vis sugrįžtama prie visuomenės atstovų teismuose instituto. Profesionalūs teismai gali kelti pavojų, kad jie taps pernelyg atskirti, atitrūkę nuo pačios visuomenės, jai nebejautrūs, o šis pavojus kontinentinės teisės šalyse yra dar stipresnis, nes teisėjai savo pareigas iš esmės eina iki pensijos, tad toks socialinis atskirtinumas ir neatskaitingumas nėra tik hipotetinis.

67 „Fourth Evaluation Round. Corruption Prevention in Respect of Parliament, Judges and Prosecutors, Evaluation report Estonia“, Council of Europe, 2013, 30. [http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/Eval%20IV/GrecoEval4\(2012\)5_Estonia_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/Eval%20IV/GrecoEval4(2012)5_Estonia_EN.pdf).

3. Visuomenės dalyvavimo teismuose institutas neabejotinai yra brandžios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės požymis, kurį būtina puoselėti. Visuomenės atstovams už jų dalyvavimą teisingumo vykdyme galėtų būti mokama kompensacija už patirtas būtinas išlaidas, susijusias su atvykimu į teismo posėdį ir pan., tokiu būdu taip pat skatinant jų nepriklausomumą nuo išorinio poveikio. Formuojant visuomenės atstovų teismuose modelį, būtina itin daug dėmesio skirti visuomenės atstovų atrankos kriterijų nustatymui, jų motyvacinės sistemos stiprinimui, gebėjimų ugdymui ir kompetencijos kėlimui. Neprofesionalūs teisėjai, kaip ir profesionalūs teisėjai, turėtų būti nepriekaištingos reputacijos, nes jiems, kaip ir teisėjams, būtų suteikiama galimybė spręsti kitų žmonių likimus.

DEMOCRACY AND THE COURTS

Darijus Beinoravičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Historically, the institute of representatives of the public (jurors) participating in court formations is more associated with the states of the common law (Anglo-Saxon) system, while the institute of representatives of the public, non-professional judges, began to take shape in the countries of Western Europe, based on the tradition of continental (Roman-Germanic; civil) law. The article discusses the involvement of the public in the administration of justice, and analyzes the experience of the countries of the European Union. The involvement of the public obviously increases the legal awareness of the public itself, therefore it is understandable that politicians want to return and develop the idea of allowing the public to “touch” the administration of justice more closely. There is no doubt that the institution of public representatives in the courts is a democratic tool that can help achieve goals - to show people that their decisions can contribute to the desired sense of justice. The article analyzes and emphasizes that it is important to evaluate not only the experience of democratically strong states in this area, but also the approach of post-Soviet states, because the legal consciousness of people is of paramount importance in the search for an acceptable model, which must be evaluated and taken into account.*

Keywords: court, public representatives, justice, democracy.

Darijus Beinoravičius, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos, Viešosios teisės instituto profesorius, socialinių mokslų (teisės) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: teisėkūra, demokratija, teismai, Konstitucija, etika.

Darijus Beinoravičius, Professor at the Institute at Public Law at Mykolas Romeris University School of Law, Doctor of Social Sciences (Law). Research interests: lawmaking, democracy, courts, Constitution, ethics.